

Dijitalleşme ve Gençlik: Erişim Eşitsizliği ve Sosyal Politika Yaklaşımları**Digitalization and Youth: Access Inequality and Social Policy Approaches****İD Azize AÇIK¹****İD Murat ATAN²**

Makale Geliş Tarihi / Received : 06.10.2025
Makale Kabul Tarihi / Accepted : 30.12.2025

Araştırma Makalesi
Research Article

Öz

Bu çalışma, Türkiye’de dijitalleşme sürecinde gençlerin karşılaştığı erişim eşitsizliklerini inceleyerek bu soruna yönelik sosyal politika önerileri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Dijital teknolojiler bilgiye erişim, eğitim, istihdam ve toplumsal katılım açısından kritik öneme sahiptir; ancak sosyo-ekonomik farklılıklar, bölgesel gelişmişlik düzeyleri ve kamu hizmetlerine erişimdeki dengesizlikler gençler arasında dijital bölünmeye yol açmaktadır. Araştırmada karma yöntem yaklaşımı benimsenmiştir. Türkiye genelinde 400 gençle çevrim içi anket yapılmış, ayrıca 30 gençle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Nicel veriler IBM SPSS v.26 programında frekans analizleriyle; nitel veriler ise MAXQDA Analytics Pro yazılımında tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bulgular, gelir düzeyi, cihaz sayısı, internet kalitesi ve okul desteği gibi unsurların dijital erişimi önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Uzaktan eğitim sürecinde yaşanan cihaz ve bağlantı sorunları, dijital beceri eksikliğiyle birleştiğinde gençler arasındaki eşitsizlikleri derinleştirmiştir. Dijital erişim farklılıkları sosyal dışlanma, eğitimde geri kalma ve kamu hizmetlerinden yararlanamama risklerini artırmaktadır. Sonuç olarak, dijital eşitsizliklerin giderilmesi için eğitim kurumlarının altyapı yatırımlarının güçlendirilmesi, ücretsiz cihaz ve internet desteği sağlanması, dijital beceri geliştirme programları ve yerel yönetimlerce dijital destek merkezlerinin kurulması önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Dijitalleşme, Gençlik, Erişim Eşitsizliği, Sosyal Politika, Dijital Bölünme

Abstract

This study aims to examine the access inequalities faced by young people in Turkey during the digitalization process and to propose social policy recommendations to address these disparities. Digital technologies play a critical role in access to information, education, employment, and social participation; however, socio-economic disparities, regional development levels, and unequal access to public services contribute to a growing digital divide among youth. A mixed-methods approach was adopted in this research. An online survey was conducted with 400 young participants across Turkey, and in-depth interviews were carried out with 30 individuals from different socio-economic backgrounds. Quantitative data were analyzed using frequency analysis in IBM SPSS v.26, while qualitative data were examined through thematic analysis using MAXQDA Analytics Pro. The findings reveal that factors such as income level, number of household devices, internet quality, and school support significantly affect digital access. During the remote education period, deficiencies in devices and connectivity, combined with limited digital skills, further deepened inequalities among young people. Digital access disparities were found to increase the risks of social exclusion, educational disadvantage, and limited utilization of public services. The study concludes by recommending the enhancement of digital infrastructure in educational institutions, the provision of free devices and internet access, the implementation of digital skill development programs, and the establishment of digital support centers by local governments.

Keywords: Digitalization, Youth, Access Inequality, Social Policy, Digital Divide

¹Öğr. Gör. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Adalet Meslek Yüksek Okulu,
azize.karakullukcu@hbv.edu.tr

²Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü,
Emniyet Mahallesi, Gazeteci Yazar Muammer Yaşar Bostancı Caddesi No:4 06500 Beşevler,
Yenimahalle/Ankara - Türkiye, murat.atan@hbv.edu.tr

E-ISSN: 2651-4036 / © 2017-2025 Journal of Management and Labour. This is an open access article.

Önerilen Atıf Biçimi / Recommended Citation: Açık, A. ve Atan, M. (2025). Dijitalleşme ve Gençlik: Erişim Eşitsizliği ve Sosyal Politika Yaklaşımları. *Yönetim ve Çalışma Dergisi*, 9 (2), 175-198.

Extended Abstract

Digitalization has emerged as a pivotal factor shaping economic growth, social participation, and youth empowerment globally. In Turkey, the rapid digital transformation has created both opportunities and challenges for young people, particularly regarding equitable access to digital resources. This study aims to investigate the digital access inequalities faced by Turkish youth and explore how these disparities can be addressed through social policy interventions. By examining the socio-technical, economic, and regional dimensions of digital exclusion, the research underscores the importance of digital inclusivity for fostering social cohesion, educational attainment, and civic engagement. The study employed a mixed-methods approach, integrating both quantitative and qualitative data collection and analysis. A nationwide online survey was conducted with a representative sample of young individuals, capturing information on device ownership, internet connectivity, digital skills, and online participation. Complementing the survey, semi-structured interviews provided deeper insights into the personal, social, and psychological experiences of digital exclusion. Data analysis combined descriptive statistics, cross-tabulations, and thematic coding to identify patterns of inequality and their multidimensional impacts. Quantitative findings reveal that digital access inequalities are not merely a matter of technical infrastructure but are closely associated with socioeconomic status, regional development disparities, digital literacy levels, and inadequacies in public support mechanisms. Approximately 46% of participants reported frequent interruptions in internet connectivity, while 38% indicated a lack of personal computer access at home. School-based digital support was found insufficient, with remote learning often relying on individual effort, exacerbating pre-existing inequalities (Van Dijk, 2005: 24-26). These results align with Van Dijk's (2005: 21-28) framework, which emphasizes that digital divides encompass connectivity quality, continuity, and device adequacy, not just mere access. Similarly, Warschauer (2003: 173-175) highlights that limited physical access triggers cascading effects on education, employment, and civic participation, framing digital access as a matter of social justice and opportunity equality. Qualitative insights underscore that digital exclusion has emotional and psychological ramifications. Participants reported feelings of inadequacy, social isolation, and diminished self-esteem, supporting Helsper's (2012: 409-411) model of mutual interaction between social and digital exclusion. Even individuals with internet access often struggle to utilize digital technologies effectively without adequate skills, guidance, or motivation, confirming the second-level digital divide concept (Van Dijk, 2005: 52-55; Hargittai, 2002: 1-3 and 8-10). Low digital literacy levels were evident, consistent with DiMaggio and Hargittai's (2001: 7-9) assertion that digital inequalities manifest across access, information processing, and participatory capacities, reproducing broader social inequalities. Furthermore, Castells' (2010: 27-31) network society theory contextualizes the findings by demonstrating that digital exclusion compounds economic and cultural marginalization. Youth unable to access digital networks are situated at the periphery of the information economy, limiting educational, occupational, and civic participation (Assadi, 2024: 410-415). The distinction between social and democratic digital divides (Norris, 2001: 4-6) further explains how limited access not only hampers educational outcomes but also constrains democratic engagement and civic awareness, echoing the principles of digital citizenship (Mossberger, Tolbert, & McNeal, 2008: 25-30). The study demonstrates that while digitalization offers significant opportunities, access to these opportunities is undermined by social inequalities. Addressing digital inequalities requires a holistic approach that combines infrastructure investments with targeted social policy measures. The findings indicate that digital exclusion negatively impacts educational attainment, public service access, psychological well-being, and civic engagement.

Policy recommendations are threefold:

1. **Infrastructure and Access:** Public-private partnerships, such as initiatives under the Universal Service Fund, should prioritize subsidized broadband projects for low-income households, particularly in Eastern and Southeastern Anatolia. Fiber infrastructure expansion in rural regions and free Wi-Fi deployment through programs like the “Rural Digital Access Program (KDEP)” are essential (Van Dijk, 2005: 21-28).
2. **Digital Literacy and Skills Development:** Ministries of National Education, Youth and Sports, and local municipalities should implement “Digital Literacy Workshops” focusing on technical competencies, critical media literacy, cyber ethics, and data privacy (Warschauer, 2003: 210-212; Helsper, 2012: 409-411). Initiatives such as “Digital Opportunity Equality Courses” at public education centers can provide accessible skill-building opportunities.
3. **Participation and Civic Engagement:** Platforms for youth engagement, including “Digital Youth Councils” and e-Government “Youth Participation Modules,” can enhance democratic participation and digital citizenship (Selwyn, 2004: 349-351; Mossberger et al., 2008: 25-30). Collaborative programs like “Digital Participation Hackathons” and university courses on digital ethics and citizenship further integrate youth into policy-making processes.

Finally, evidence-based monitoring is critical. Dynamic national-level digital inclusion maps and indicators, such as a “Digital Opportunity Index,” should track internet access, device ownership, digital skills, and public service usage (OECD, 2021: 14-16). Establishing a “Digital Social Cohesion Council” with participation from relevant ministries, BTK, TÜBİTAK, and local governments can ensure coordinated, rights-based, and adaptive digital policies. In conclusion, mitigating digital exclusion in Turkey requires recognizing digitalization as both a technological and social transformation. Policies must ensure equitable access, foster meaningful digital participation, and embed social justice principles, enabling young people to fully benefit from digital opportunities and contribute to a more inclusive digital society.

Giriş

Dijitalleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimiyle birlikte çağdaş toplumlarda sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal alanları dönüştüren temel bir dinamik haline gelmiştir (Castells, 2010: s. 28 - 30). Özellikle internetin yaygınlaşması ve mobil teknolojilerin günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmesi, bireylerin eğitimden sağlığa, kamu hizmetlerinden iş gücü piyasasına kadar pek çok alanda dijital araçlara duyduğu gereksinimi artırmıştır. Dijitalleşme süreci, bireylerin yaşam kalitesini artırma potansiyeli taşıdığı kadar, yeni eşitsizlik biçimlerini de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda dijital erişim, yalnızca teknik bir konu olmanın ötesine geçerek sosyal adalet, fırsat eşitliği ve insan hakları çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir mesele haline gelmiştir (Selwyn, 2004: 341 - 342).

Gençler, dijital teknolojileri en hızlı benimseyen ve yoğun olarak kullanan gruplar arasında yer almaktadır (Livingstone & Helsper, 2007: 672). Bununla birlikte, tüm gençler bu dijital imkânlarla eşit ölçüde erişememektedir. Dijital bölünme ya da dijital uçurum olarak adlandırılan bu durum, bireylerin dijital araçlara erişimi, bu araçları kullanma becerileri ve kullanımlarından elde ettikleri faydalar bakımından farklılaşması anlamına gelir (Van Dijk, 2005: 4). Bu farklılaşma, çoğu zaman sosyo-ekonomik konum, eğitim düzeyi, coğrafi yerleşim, toplumsal cinsiyet ve engellilik gibi yapısal etkenlerle şekillenir (Warschauer, 2003: 6-8).

Dijitalleşme sürecinde gençlerin dijital kaynaklara erişimi, onların eğitimdeki başarılarını, mesleki gelişimlerini, sosyal ilişki kurma biçimlerini ve hatta vatandaşlık haklarını kullanma kapasitelerini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle gençlerin dijital eşitsizlik bağlamında karşılaştıkları sorunların sosyal politika perspektifiyle ele alınması gereklidir. Sosyal politika,

bireylerin temel ihtiyaçlarına adil biçimde ulaşmasını hedefleyen ve özellikle dezavantajlı grupların korunmasına yönelik geliştirilen politika alanıdır (Buğra ve Keyder, 2006: 9 – 12).

Bu çerçevede dijital eşitsizlik, sosyal politikanın temel müdahale alanlarından biri olarak değerlendirilmelidir (Kayış, 2021: 111).

COVID-19 pandemisi, dijital teknolojilere erişimin yaşamsal öneme sahip olduğunu bir kez daha göstermiştir. Uzaktan eğitim sistemleri, çevrim içi kamu hizmetleri ve dijital iletişim platformları, pandemi sürecinde temel yaşam gerekliliklerinin yerine getirilmesinde önemli bir rol oynamıştır (UNESCO, 2020). Ancak bu süreçte dijital altyapıya erişemeyen veya yeterli dijital beceriye sahip olmayan bireylerin ciddi dezavantajlar yaşadığı görülmüştür. Türkiye’de de benzer şekilde özellikle kırsal alanlarda ve düşük gelirli ailelerdeki gençlerin uzaktan eğitim olanaklarından yeterince yararlanamadıkları, bu durumun eğitimde fırsat eşitliğini tehdit ettiği çeşitli araştırmalarda ortaya konmuştur (Nerse, 2020: 415 - 416).

Dijital eşitsizliklerin yalnızca bireysel değil, toplumsal sonuçları da bulunmaktadır. Eğitimde başarı düzeylerinin farklılaşması, istihdamda fırsat eşitsizlikleri, sosyal dışlanma ve demokratik katılımın azalması gibi sonuçlar, uzun vadede toplumsal bütünleşme açısından (eğitimde ayrışma, istihdamda fırsat eşitsizliği, sosyal dışlanma, demokratik katılım eksikliği ve toplumsal kutuplaşma şeklinde) ciddi tehditler doğurabilir (Hargittai, 2002). Bu nedenle gençlerin dijital dünyaya etkin ve adil bir şekilde katılımını sağlamak, sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle de uyumludur. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’nin (BM-SKH) 4. maddesi olan “nitelikli eğitim” ve 10. maddesi olan “eşitsizliklerin azaltılması” doğrudan bu çabalarla ilişkilidir (UNDP, 2021).

Gençlerin dijitalleşme sürecinin dışında kalması, yalnızca teknolojik araçlara erişememeleri anlamına gelmez; aynı zamanda bir sosyal dışlanma biçimi olarak değerlendirilmelidir. Silver’in (1994: 549-550) tanımına göre sosyal dışlanma, bireylerin toplumla bütünleşmesini engelleyen çok yönlü bir dezavantaj sürecidir. Bu çerçevede dijital dışlanma, gençlerin kamusal yaşama katılımını, ekonomik üretim süreçlerine dahil olmasını ve kültürel paylaşım imkanlarını sınırlandırmaktadır. Özellikle dijital vatandaşlık haklarını yeterince kullanamayan gençler, demokratik süreçlere katılım açısından da geride kalmaktadır. (Mossberger et al., 2008: 5-16).

Sonuç olarak, dijitalleşme olgusu, gençlerin toplumsal hayata katılımını biçimlendiren ve gelecekteki konumlarını belirleyen çok boyutlu bir dönüşüm sürecidir. Bu süreçten dışlanan ya da yetersiz şekilde yararlanan gençlerin, sadece bireysel değil, toplumsal düzeyde de dezavantajlarla karşı karşıya kalması kaçınılmazdır. Bu nedenle gençlerin dijital olanaklara erişimini adil bir biçimde sağlamayı amaçlayan sosyal politika yaklaşımları, çağdaş refah devletlerinin öncelikli sorumluluk alanlarından biri haline gelmelidir.

1. Kuramsal Çerçeve

Bu bölümde dijital eşitsizlik olgusunu açıklamaya yönelik temel kuramsal yaklaşımlar ele alınmaktadır. Dijital bölünmenin nedenleri ve sonuçları, bireylerin dijital kaynakları kullanma biçimlerini etkileyen yapısal ve bireysel faktörler, sosyal dışlanma kuramı ve sosyal sermaye kuramı bağlamında incelenecektir. Böylece gençlerin dijitalleşme sürecindeki konumlarını anlamaya dönük analitik bir çerçeve sunulması amaçlanmaktadır.

1.1 Dijital Bölünme Kuramı

Dijital bölünme bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerine erişiminde yaşanan eşitsizlikleri tanımlayan bir kavramdır. İlk kuşak dijital bölünme, fiziksel erişimle ilgiliyken; ikinci kuşak dijital bölünme bireylerin dijital becerileri ve kullanım kapasiteleriyle ilgilidir (Hargittai, 2002: 2). Üçüncü kuşak ise dijital araçlardan elde edilen faydaların eşitsizliğine odaklanır (Van Dijk, 2005). Bu çerçevede gençlerin yalnızca internet bağlantısına sahip olması yeterli değildir; asıl önemli olan bu teknolojileri nasıl kullandıkları ve hangi amaçlarla fayda sağladıklarıdır.

Dijital bölünme kavramı, toplum içinde bilgi-iletişim teknolojilerine erişim, beceri ve kullanım farklılıklarını betimler. Başlangıçta “internet erişimi var / yok” ekseninde ele alınan bu bölünme, zamanla daha katmanlı ve karmaşık bir yapıyı ifade eden “dijital eşitsizlik” çerçevesine evrilmiştir. DiMaggio ve meslektaşlarının klasik incelemesinde, teknolojiye erişim farklarının, ekonomik ve toplumsal fırsatlara erişimde derin etkisi olduğu vurgulanır ve dijital bölünme analizinin yalnızca erişim boyutuyla sınırlandırılmaması, aynı zamanda kullanım davranışları, beceriler ve internette kazanılan faydalar açısından da farklılıkların incelenmesi gerektiğini savunurlar (DiMaggio et al., 2001: 3-4).

Güncel literatürde, Lythreatis ve arkadaşları “The Digital Divide: A Review and Future Research Agenda” başlıklı çalışmasında dijital bölünmeyi yeniden gözden geçirerek, yalnızca erişim değil teknoloji kullanımı, beceri farkları ve sonuç odaklı ele alınması gerektiğini vurgular (Lythreatis et al., 2022: 2).

Ayrıca, Heeks (2022) çalışmasında, dijital bölünme kuramının ötesine geçerek çok katmanlı eşitsizlikleri; donanım, bağlantı özellikleri, beceri kullanımı ve kazanılan çıktılar açısından ayrımlar yapar (Heeks, 2022: 689-690).

Dijital bölünme kavramı, toplumda bireylerin veya grupların bilgi ve iletişim teknolojilerine erişim ve kullanma bakımından yaşadığı farkları ifade eder. Türkiye özelinde bu farklar gençler bağlamında da önem kazanmıştır. Örneğin, Selfiye Özkan (2023)’ın araştırmasına göre Türkiye’de internet erişimi 2004 yılında yalnızca yüzde 7 iken, 2019 yılında yüzde 88,3’e yükselmiştir; fakat bu erişim oranı kadın-erkek, kent-kırsal ve eğitim düzeyi bakımından hâlâ eşit dağılmamıştır (Özkan, 2023: 551). Bu durum, “erişim sağlandı” demenin dijital bölünmenin sona erdiği anlamına gelmediğini göstermektedir.

Bu bağlamda, dijital bölünme kuramı gençlerin dijitalleşme sürecinden çekilmesinin nedenlerini açıklamada önemli bir teorik çerçeve sunar. Özellikle Türkiye’nin genç nüfus dinamikleriyle birleştiğinde, dijital bölünmenin gençlerin yaşam şansları üzerindeki etkisi sosyal politika açısından kritik hale gelir. Özetle, dijital bölünme kuramı, gençlerin dijitalleşmeye katılımını engelleyen yapısal ve bireysel engelleri anlamak için temel teorik çerçeve sunar.

1.2. Sosyal Dışlanma Kuramı

Sosyal dışlanma kavramı, bireylerin ya da grupların toplumun tam üyeleri olarak kabul edilmemesi, toplumsal faaliyetlerden, kaynaklardan, haklardan ve iletişim ağlarından dışlanması sürecini ifade eder. Silver (1994: 549-550) bu kavramı “bireylerin toplumsal bütünleşmesini engelleyen çok boyutlu süreç” olarak tanımlar. Bu yaklaşım, yalnızca ekonomik yoksunluğa indirgenemez; kültürel, sosyal, politik katılım eksikliği gibi boyutları içerir.

Sosyal dışlanma kuramını dijital dışlanma bağlamına taşıyan literatürde, sosyal dışlanmanın teknoloji ve iletişim ortamında yeniden üretilebileceği vurgulanır. Örneğin, dijital kaynaklara erişemeyen bireyler kamusal tartışma, sosyal ağlar, politik fikir alışverişi gibi kamusal alanlardan kopabilirler. Bu anlamda dijital dışlanma, sosyal dışlanmanın yeni bir boyutu olarak algılanmalıdır.

Dijital dışlanma ise bu genel dışlanmanın yeni bir boyutu olarak karşımıza çıkar. Gençlerin dijital araçlara erişememesi, onları sadece bilgiye değil, aynı zamanda eğitim, istihdam ve demokratik katılım gibi yaşamsal alanlardan da dışlayabilmektedir (Mossberger et al., 2008: 24 - 26). Bu nedenle dijital dışlanma, gençlerin toplumsal bütünleşmesi açısından kritik bir mesele olarak değerlendirilmelidir.

Sosyal dışlanma kuramı, bireylerin ve grupların toplumsal hayatın kaynaklarına, haklarına, sosyal ağlarına ve kamusal alana tam katılamaması durumunu açıklar. Bu kavram, yalnızca ekonomik yoksunluğa indirgenemez; kültürel, sosyal, politik katılım eksikliklerini de içerir (John Silver, 1994: 549-550). Türkiye’de dijital eşitsizliğin gençler üzerindeki etkisi bu

çerçevede değerlendirilebilir: gençlerin dijital araçlara erişememesi, onları yalnız bilgi dünyasından değil, eğitim fırsatlarından, mesleki gelişim imkânlarından, sosyal ağlardan ve demokratik katılımdan da uzaklaştırabilir. Örneğin, Türkiye’de “Gençler Açısından Dijital Yoksulluk” başlıklı bir bildiride, dijital araçlara erişimde yaşanan aksaklıkların gençlerin sosyal katılımını ve toplumsal dışlanma riskini artırdığı vurgulanmıştır (Peker, 2022: 274-279).

Bu perspektiften, dijital dışlanma gençlerin toplumla bütünleşmesini engelleyen bir süreci tetikleyebilir: eğitimde başarısızlık, işgücüne katılamama, sosyal güvenceden uzak kalma ve demokratik süreçlerde pasifleşme bu sürecin parçalarıdır. Türkiye özelinde, gençlerin dijital dünyadan dışlanması, toplumsal bütünleşme açısından ciddi bir tehdit olarak değerlendirilmelidir.

1.3. Sosyal Sermaye Kuramı

Sosyal sermaye, bireylerin sosyal ağlar, güven ilişkileri ve karşılıklı yardımlaşma mekanizmaları aracılığıyla elde ettiği toplumsal kaynakları ifade eder. Sosyal sermaye kuramı, insanları destekleyen sosyal ağların, bilgi paylaşımı ve kolektif eyleme katılım gibi faydalar sağladığını savunur.

Bourdieu (1986: 241) ve Coleman (1988: 95) gibi sosyal bilimciler tarafından geliştirilen sosyal sermaye kavramı, bireylerin sosyal ağları ve bu ağlar yoluyla edindikleri kaynakları ifade eder.

Dijitalleşme, sosyal sermayeyi genişletme potansiyeline sahipken; dijital eşitsizlikler, bu kaynaklara ulaşımında farklılıklar yaratır. Özellikle düşük gelirli gençler, dijital platformlarda yeterli ağ kurma imkânı bulamamakta ve bu durum onların sosyal hareketliliklerini sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla dijital sermaye eşitsizliği, sosyal sermaye birikimini de etkilemektedir. Sosyal sermaye kuramı, dijital eşitsizlik analizine ağsal kaynaklar ve sosyal destek mekanizmaları boyutunu ekler; yalnız bireysel beceri odaklı yaklaşımları genişletir. Ragnedda ve Ruiu, 2017: 23). Sosyal sermaye, bireylerin sosyal ağlar, güven ilişkileri ve karşılıklı yardımlaşma mekanizmaları aracılığıyla sahip olduğu toplumsal kaynağı ifade eder. Bu kaynaklar, bilgiye erişim, fırsatlara ulaşım ve katılım açısından önemli bir rol oynar. Dijital eşitsizlik bağlamında sosyal sermaye kuramı, bireyin yalnız teknolojiye erişimi değil, bu erişimi etkin biçimde kullanabilmesini destekleyen sosyal çevre ve ağlara sahip olmasının önemini vurgular. Türkiye’de gençlerin dijitalleşme sürecinde sosyal sermayeye dayalı avantajlarının dijital beceri ve kullanım farklarını azaltabileceği düşünülmektedir. Örneğin, sosyal sermaye düzeyi yüksek gençlerin teknoloji kullanımında daha başarılı olabileceği ve bu sayede eğitimsel ve mesleki çıktılarda avantajlı konumda olabileceği yönünde yurtdışı çalışmalar mevcuttur (örneğin Ragnedda ve Ruiu, 2017: 29). Bu bağlamda Türkiye’de yapılmış doğrudan sosyal sermaye-dijital eşitsizlik ilişkisini inceleyen çalışmalar sınırlı olmakla birlikte, dijital araçlara erişimi olan gençlerin sosyal çevrelerinden destek alma, deneyim paylaşımı, mentorluk gibi avantajlara sahip oldukları gözlenmektedir.

Dijital eşitsizlik bağlamında sosyal sermaye kuramı, internet ve dijital ağların sosyal sermayeyi nasıl etkilediğini, ya da sosyal sermayesi güçlü bireylerin dijital kaynaklardan nasıl daha avantajlı yararlandığını inceler. Ragnedda ve Ruiu (2017: 21 - 34)’nın “*Social capital and the three levels of digital divide*” adlı çalışması, sosyal sermayesinin dijital bölünme üzerindeki rolünü analiz eder. Bu çalışmada, sosyal sermaye, dijital sermaye ile karşılıklı etkileşim halinde değerlendirilir. Bu çalışmaya göre, sosyal sermaye üç temel bileşen aracılığıyla dijital eşitsizlikle ilişki kurar: Bunlar sırasıyla; Ağlar / Bağlantılar - bireyin sosyal ilişkileri ve bağlantılı olduğu aktörlerin niteliği, Güven / Normlar - sosyal ilişkilerin güvene dayalı olması ve Karşılıklılık / Yardımlaşma -bireylerin sosyal çevrelerinden destek alma gücüdür.

Sosyal sermayenin dijital bölünmenin tüm seviyelerine (erişim, kullanım becerisi, çevrimiçi fayda) etki ettiğini öne sürer. Örneğin, güçlü sosyal ağlara sahip bireyler teknik yardımı, yönlendirme, yazılım / hardware desteği gibi kaynaklara daha kolay ulaşabilir; çevrimiçi

öğrenme ve bilgi arama süreçlerinde sosyal çevrelerinden destek bulabilirler (Ragnedda ve Ruii, 2017: 29)

Bu kuramsal çerçeve, gençlerin dijital eşitsizlikten etkilenmesinde sosyal sermayenin aracı rolünü belirler: gençlerin devre dışı kaldığı durumda yalnız teknik erişim değil, sosyal çevreyle bağlantısızlık da dijital dışlanmayı derinleştirir. Sosyal politika açısından, gençlerin dijital sosyal sermayelerinin güçlendirilmesi dijital kapsama stratejilerinin önemli bir bileşeni olmalıdır.

1.4. Yapısal Eşitsizlik Kuramları

Dijital eşitsizlik, bireysel tercihlerden ziyade yapısal faktörlerden kaynaklanan bir sorundur. Eğitim düzeyi, gelir seviyesi, cinsiyet, coğrafi konum ve engellilik gibi faktörler, bireylerin dijital imkânlara erişimini belirleyen temel etkenlerdir (Warschauer, 2003: 27 - 29). Bu nedenle dijital dışlanma, toplumsal eşitsizliklerin dijital alandaki bir yansıması olarak görülmelidir. Sosyal politika da bu yapısal eşitsizlikleri azaltma yönünde çözümler üretmelidir.

Yapısal eşitsizlik teorileri, bireysel düzeydeki farklılıkların ötesine bakar; toplumsal örgütlenme, güç ilişkileri, kurumlar ve kamusal politikaların eşitsizlikleri yeniden üretme rolüne odaklanır. Bu yaklaşım, dijital eşitsizliği de yapısal bir fenomen olarak değerlendirir: kimlerin altyapı erişimi, eğitim kaynakları, gelir durumu ve konumsal avantajlara sahip olduğu, teknolojik fırsatlara erişimde belirleyici rol oynar.

Heeks'in "*Digital inequality beyond the digital divide*" çalışması, yapısal eşitsizlik perspektifini dijital eşitsizlik bağlamına getirir. Bu makalede, dijital eşitsizliğin yalnız bireysel beceri ya da donanım farklarından kaynaklanmadığı; pazar gücü, altyapının yerleşim alanlarına dağılımı, politik düzenlemeler, ekonomik sermaye ve kurumsal yapılar gibi faktörlerin önemini vurgular (Heeks, 2022: 2 - 3 ve 8).

Benzer şekilde, dijital bölünme analizini sosyal bilimsel eşitsizlik kuramları çerçevesinde ele alır. Bu yaklaşım, dijital erişimi toplumsal hiyerarşilerin bir bileşeni olarak görür ve internetin "yaşam şanslarını" etkileyen bir kaynak olarak değerlendirir (DiMaggio et al., 2001: 1-4).

Yapısal eşitsizlik kuramının gençlik ve dijitalleşmeye uygulaması, şunları içerir:

- Alt yapı yatırımlarının kent/şehir ve kırsal bölgeler arasında eşitsiz dağılımı
- Gelir düzeyi, ebeveyn eğitimi, sosyoekonomik statü gibi faktörlerin dijital donanım erişimini belirlemesi
- Eğitim sisteminin teknoloji odaklı kaynaklara erişme kapasitesinde farklılık yaratması
- Devlet politikalarının (örneğin düşük gelirli hanelere internet desteği) yetersizliği
- Özel sektörün dijital hizmetleri daha yüksek gelirli kullanıcıları hedeflemesi

Bu bakış açısıyla, gençlerin dijital dışlanması, sadece bireysel beceri eksikliği değil, toplumsal yapı içinde köklü eşitsizliklerle bağlantılıdır.

Yapısal eşitsizlik kuramları, bireysel farklılıklardan öte toplumsal kurumlar, pazar ilişkileri, devlet politikaları ve mekânsal düzenlemelerin eşitsizlikleri yeniden ürettiğini savunur. Türkiye özelinde dijital eşitsizlik de bu toplumsal yapıların bir yansımasıdır: altyapı yatırımlarının kent-kırsal farkları, gelir düzeyine göre cihaz ve bağlantı kalitesi farklılıkları, eğitim sisteminin teknolojiyle donatım düzeyi, gençlerin iş piyasasına giriş olanaklarının bölgesel ve sınıfsal farklılıkları bu çerçevede değerlendirilebilir. Örneğin, Türkiye’de “Yeni Bir Eşitsizlik Biçimi Olarak Dijital Yoksulluk” başlıklı çalışmada, dijital yoksulluğun toplumsal, ekonomik, kültürel ve politik faktörlerle bağlantılı olduğu vurgulanmaktadır (Assadi, 2024: 407 - 421). Bu çalışma, dijital eşitsizliklerin yalnız bireysel beceri eksiklerimden değil, yapısal eşitsizliklerin sonucu olduğunu göstermektedir.

Dolayısıyla gençlerin dijitalleşmeden dışlanması, değişen iş yapış biçimlerinden, eğitimde teknoloji entegrasyonundaki eksikliklerden, gelir düzeyi ve mekânsal konum farklılıklarından kaynaklanan yapısal engellerle ilişkili olarak değerlendirilmelidir. Sosyal politika açısından, bu durum önleyici ve yapısal düzeyde müdahaleleri gerektirir: Altyapı yatırımlarının gençlerin yoğun olduğu bölgelerde artırılması, düşük gelirli gençlerin dijital beceri programlarına erişiminin sağlanması ve eğitim sisteminde teknoloji eşitliği planlarının geliştirilmesi gibi durumlar buna örnek olarak verilebilir.

1.5. Dijital Vatandaşlık ve Hak Temelli Yaklaşım

Dijital vatandaşlık, bireylerin dijital ortamlarda hak ve sorumluluklarını kullanabilmesi anlamına gelir (Mossberger et al., 2008: 1 - 2). Bu bağlamda gençlerin dijital bilgiye erişimi bir lütuf değil, temel bir hak olarak görülmelidir. Hak temelli sosyal politika yaklaşımı, bireylerin dijital kaynaklara eşit erişimini sağlama sorumluluğunu devlete yüklemektedir. Bu nedenle dijital eşitsizlikle mücadelede devletin düzenleyici, destekleyici ve kolaylaştırıcı rolü kritik önem taşımaktadır.

Bu teorik perspektifin temel ilkeleri Council of Europe (2019) çalışmasında aşağıdaki bölümler halinde evrilmiştir.

- **Erişim hakkı:** İnternet ve dijital araçlara erişim bir temel insan hakkı olarak görülmelidir. Council of Europe (2019: 36)
- **Kapabilite (yetenek) hakkı:** Sadece erişim değil, erişilen teknolojiyi etkili biçimde kullanabilme yeteneği olmalıdır. Council of Europe (2019: 44)
- **Katılım hakkı:** Dijital ortamlarda kamu tartışmalarına, karar süreçlerine, bilgi üretimine katılabilmelidir. Council of Europe (2019: 61)
- **Veri hakları / mahremiyet:** Kullanıcıların verilerinin korunması, izin kontrollü paylaşım hakkı olmalıdır. Council of Europe (2019: 65)

Hak temelli yaklaşım, dijital dışlanmayı adalet amacıyla ele alır: dezavantajlı gençlerin dijital dünyada eşit haklara sahip olması için politika müdahaleleri gereklidir. Dijital vatandaşlık kavramı, bireylerin dijital ortamlarda haklarını ve sorumluluklarını kullanabilme kapasitesini ifade eder. Bu yaklaşım, dijitalleşmeyi yalnızca teknik bir süreç olarak değil, demokratik katılım, hak kullanımı ve eşit erişim perspektifiyle ele alır. Türkiye’de gençlerin dijital vatandaşlık haklarına erişimde yaşadığı güçlükler, demokratik süreçlere katılım, bilgiye ulaşım ve kamusal tartışmalarda yer alabilme açısından bir risk teşkil etmektedir. Örneğin, uluslararası kurum UNFPA Türkiye tarafından yayınlanan “Güvenli ve Kapsayıcı Dijital Alanlar için Genç Liderliği” kampanyasında, gençlerin dijital alanlarda güvenlik, mahremiyet ve katılım hakkı açısından dezavantajlı durumda olduğu vurgulanmıştır (UNFPA Türkiye, 2024). Bu çerçevede dijital vatandaşlık, gençlerin yalnız internete erişimi değil, bu erişimi kullanarak kamusal katılım, bilgi üretimi ve sosyal etki yaratma kapasitesine sahip olmaları demektir.

Sosyal politika bağlamında, gençlerin dijital vatandaşlık haklarının etkin biçimde kullanılabilmesi için politika düzeyinde altyapı ve beceri desteğinin yanı sıra katılma odaklı programların geliştirilmesi gereklidir. Bu, yalnızca “erişim var” şeklinde bir yaklaşımı aşar, “etkin katılım, etkili kullanım ve sosyal fayda üretimi” boyutlarını da içerir. Türkiye örneğinde gençlerin dijital araçlarla eşit düzeyde donatılmaması, demokratik hak kullanımı bakımından bir katılım açığına işaret etmektedir.

2. Yöntem

Bu araştırma, Türkiye'deki gençlerin dijitalleşme sürecinde deneyimlediği dijital kaynaklara erişim eşitsizliklerini ve bu durumun sosyal politika çıkarımlarını analiz etme amacını güden açıklayıcı bir karma yöntem çalışmasıdır. Çalışma tasarımı, dijital eşitsizliği sadece teknolojik

bir boşluk olarak değil, aynı zamanda sosyal sermaye ve yaşam şansları üzerindeki etkileri bağlamında ele alan sosyal dışlanma perspektifine dayanmaktadır.

2.1. Araştırma Modeli (Deseni)

Araştırmada, karma yöntem yaklaşımları arasında yer alan Açıklayıcı Sıralı Karma Yöntem benimsenmiştir. Bu modelin seçilmesindeki temel gerekçe, konuya ilişkin geniş bir eğilimi öncelikle nicel veriler aracılığıyla belirlemek (genelleştirilebilirlik) ve ardından saptanan istatistiksel ilişkilerin veya aykırı durumların ardındaki dinamikleri, bireysel deneyimlerin derinliğiyle (anlam zenginliği) nitel olarak anlamlandırmaktır.

İlk aşamada toplanan nicel veriler, dijital eşitsizliğin boyutlarını (erişim, beceri ve kullanım) yapısal değişkenler (sosyoekonomik düzey, coğrafi konum) bağlamında haritalandırmış; ikinci aşama olan nitel görüşmeler ise bu eşitsizliklerin gençlerin eğitim, mesleki gelişim ve sosyal katılım süreçlerindeki deneyimlerine nasıl yansımaları keşfetmeye odaklanmıştır.

2.2. Çalışma Grubu ve Örneklem Stratejisi

Araştırmanın evrenini Türkiye genelinde ikamet eden ve dijital teknolojilerle en yoğun etkileşim içinde olan 18 - 25 yaş aralığındaki genç nüfus teşkil etmektedir. Bu yaş grubu, dijital eşitsizliğin sosyal mobilité üzerindeki kritik etkilerinin en çok gözlemlendiği kesimdir.

Nicel aşamada, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre belirlenen nüfus yapısını temsil etme amacıyla tabakalı örneklem yöntemi kullanılarak 400 katılımcıya ulaşılmıştır. Örneklem, bölgesel dağılım ve sosyoekonomik göstergeler (hanehalkı geliri, ebeveyn eğitim düzeyi) baz alınarak tabakalara ayrılmış ve bu sayede genellenebilirliği yüksek bir veri setinin oluşturulması hedeflenmiştir.

Nitel aşamada ise, nicel bulguların derinleştirilmesi ve zenginleştirilmesi amacıyla amaçlı örneklem stratejisi ile 30 genç ile yüz yüze veya çevrimiçi derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu aşamada katılımcılar, nicel sonuçlarda belirginleşen yüksek ve düşük dijital erişim / beceri düzeylerini temsil eden, farklı sosyoekonomik tabakalardan ve coğrafi bölgelerden seçilmiştir.

2.3. Veri Toplama Prosedürleri

Nicel veriler, araştırmanın teorik çerçevesine uygun olarak dört ana boyutta (dijital cihaza sahiplik / erişim, internet kullanım yoğunluğu / amacı, dijital beceri öz yeterliliği ve dijital kamu hizmeti kullanımı) geliştirilmiş bir anket formu aracılığıyla toplanmıştır. Anket formunda demografik bilgi olarak kişilerin eğitim düzeyi ve hane gelirleri değişkenleri alınmıştır. Anketin yapı geçerliliği ve güvenilirliği, alanında yetkin akademisyenlerden alınan uzman görüşleri doğrultusunda revize edilerek sağlanmış ve pilot çalışma ile test edilmiştir. Anket çalışmasında Cronbach Alpha değeri 0,898 bulunmuştur. Bu sonuç ölçeğin yüksek derecede güvenilir olduğunu göstermiştir.

Nitel veriler ise, dijital eşitsizliklerin deneyimsel boyutunu yakalamak üzere tasarlanmış yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Görüşme temaları, özellikle gençlerin dijital ortamdaki fırsat kısıtlılıkları, eğitim / kariyer hedeflerine ulaşmada dijital engeller, dijital vatandaşlık rolüne ilişkin algıları ve mevcut sosyal politikalara yönelik önerileri etrafında şekillendirilmiştir.

2.4. Veri Analizi Yöntemleri

Nicel veri analizi IBM SPSS for Windows v.26.0 paket programı kullanılarak yapılmıştır. Frekans ve yüzde dağılımları gibi tanımlayıcı istatistikler sunulmuştur. Hipotez testleri kapsamında, kategorik değişkenler arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla Ki-kare (χ^2) testi uygulanmıştır. Bu test, sosyoekonomik tabaka ile dijital erişim ve beceri düzeyleri arasındaki istatistiksel anlamlılık düzeyini belirlemek için kritik bir rol oynamıştır.

Nitel veriler, içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Görüşmelerin tam metin deşifreleri yapılmış, ardından tematik analiz için temel kodlar oluşturulmuştur. Bu süreçte MaxQDA paket programından yararlanılmıştır. Kodlama güvenilirliğini artırmak amacıyla, bağımsız kodlayıcılar arası güvenilirlik hesaplaması yapılmış ve kabul edilebilir sınır olan yüzde 90'ın üzerinde bir uzlaşma yüzdesi elde edilmiştir.

2.5. Etik Hususlar ve Çalışmanın Kısıtlılıkları

Çalışma, etik kurul onayı alınarak yürütülmüş olup, tüm süreçlerde katılımcıların bilgilendirilmiş onam ilkesine uygun olarak gönüllülüğü esas alınmıştır. Toplanan veriler yalnızca akademik ve bilimsel amaçlar doğrultusunda kullanılmış, katılımcıların gizliliğini sağlamak üzere anonimleştirilmiştir.

Araştırmanın temel sınırlılıkları arasında, veri toplama sürecinin özellikle pandemi sonrası dönemde gerçekleştirilmiş olması nedeniyle, bazı genç gruplara erişimde yaşanan lojistik zorluklar yer almaktadır. Ayrıca, nitel aşamada derinlemesine görüşülen katılımcı sayısının (n = 30) sınırlı olması, nitel bulguların genelleştirilebilirliğini kısıtlamaktadır. Ancak benimsenen karma yöntem deseni ve nicel aşamadaki geniş, tabakalı örneklem (N = 400), Türkiye'deki gençlerin dijital eşitsizlik deneyimlerine dair genel eğilimleri yansıtan güçlü bir kanıt temeli sunmaktadır. Araştırma, bir üniversitenin etik kurul onayıyla yürütülmüştür.

3. Bulgular

Bu bölümde, karma yöntemle toplanan nicel ve nitel verilerin analizine yer verilmiştir. Veriler, Türkiye genelinde 18 - 25 yaş arası 400 gençle yapılan çevrim içi anket sonuçları ve 30 gençle yürütülen derinlemesine görüşmeler aracılığıyla elde edilmiştir. Analizler IBM SPSS for Windows v.26.0 ve MaxQDA programları kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

3.1. Nicel Bulgular

Tablo 1. Cihaz Sahipliği ve Erişim Durumu

Değişken	Yüzde (%)
Bilgisayar Sahibi Değil	40,0
Sadece Cep Telefonu Kullanan	36,0
Yetersiz İnternet Bağlantısı	24,0

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Gençlerin yüzde 40,0'ı evlerinde bilgisayara sahip olmadığını, yüzde 36,0'sı ise yalnızca cep telefonları üzerinden internete erişim sağladığını belirtmiştir. Bu sonuç, dijitalleşmenin erişim boyutunun cihaz türüne bağlı olarak sınırlayıcı bir faktör olduğunu göstermektedir. Özellikle uzaktan eğitim ve e-devlet işlemleri gibi uygulamalarda bilgisayar gereksinimi, mobil erişimin yetersiz kaldığı alanları ortaya koymaktadır. Hargittai'nin (2002: 1-3 ve 8-10) belirttiği üzere, dijital bölünme yalnızca internet erişimiyle değil, erişimin niteliği ve çevrim içi becerilerin düzeyiyle de ilişkilidir. Bu bağlamda Türkiye'de mobil cihaz yaygınlığı, gençlerin dijital içerik üretimi ve öğrenme süreçlerine eşit katılımını tam olarak sağlayamamaktadır.

Tablo 2. Eğitim Düzeyi ve Bilgisayar Sahipliği

Eğitim Düzeyi	Bilgisayarı Var	Bilgisayarı Yok	Toplam
Lise ve altı	60 (%42,9)	80 (%57,1)	140 (%100,0)
Üniversite / lisans	180 (%69,2)	80 (%30,8)	260 (%100,0)
Toplam	240 (%60,0)	160 (%40,0)	400 (%100,0)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. Parantez içindeki değerler satır yüzdelileridir.

$$\chi^2_{(1)} = 16,27, p < 0.01$$

Eğitim düzeyi ile dijital araç sahipliği arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Üniversite düzeyinde eğitim gören gençlerin bilgisayara erişim oranı yüzde 69,2 iken, lise ve altı eğitim düzeyine sahip olanlarda bu oran yüzde 42,8’dir. Bu sonuç, dijital bölünmenin eğitim temelli bir eşitsizlik biçimi olarak işlediğini göstermektedir. Öztornacı (2024: 260-267), dijital beceri düzeyi düşük gençlerin işgücü piyasasında dezavantajlı hale geldiğini ve dijital dönüşüm sürecinden yeterince yararlanamadıklarını belirtmiştir. Bu durum, eğitim düzeyinin yalnızca bilgi üretimi değil, dijital fırsatlara erişim açısından da belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 3. Dijital Okuryazarlık ve Kamu Hizmetlerine Erişim

Değişken	Yüzde (%)
Dijital Okuryazarlıkta Yetersizlik	62,0
E-devlet Kullanımı (düzenli)	27,0
E-devlet Kullanımı (nadiren / hiç)	11,0

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların yüzde 62’si dijital becerilerini yetersiz bulmakta, yalnızca dörtte biri e-devlet uygulamalarını düzenli kullandığını belirtmiştir. Bu bulgu, dijital beceri eksikliğinin kamu hizmetlerine erişimi sınırlandırdığını göstermektedir. Mossberger, Tolbert ve McNeal (2008: s. 1–5 ve 25–30), dijital vatandaşlık kavramını bireylerin dijital ortamlarda hak ve sorumluluklarını etkin biçimde kullanabilme kapasitesi olarak tanımlar. Dijital kamu hizmetlerine erişim sıklığı da düşüktür: E-devlet gibi platformları düzenli kullanan gençlerin oranı yalnızca yüzde 27’dir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, Türkiye’de gençlerin e-devlet hizmetlerinden yararlanma oranının düşük olması, dijital vatandaşlık haklarının kullanımında bir eşitsizlik biçimidir.

Tablo 4. Hane Geliri ve Cihaz Sahipliği

Hane Geliri (Aylık)	Bilgisayarı Var	Bilgisayarı Yok	Toplam
10.000 TL ve altı	80 (%44,4)	100 (%55,6)	180 (%100,0)
10.001 TL ve üzeri	160 (%72,7)	60 (%27,3)	220 (%100,0)
Toplam	240 (%60,0)	160 (%40,0)	400 (%100,0)

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. Parantez içindeki değerler satır yüzdeleridir.

$$\chi^2_{(1)} = 14,88, p < 0.001$$

Gelir düzeyi ile dijital erişim arasında güçlü ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Düşük gelir grubunda yer alan gençlerin %55,6’sı bilgisayara sahip değilken, yüksek gelir grubunda bu oran yüzde 27,3’e düşmektedir. Assadi (2024: 410-415), dijital yoksulluğu “ekonomik ve kültürel sermaye yetersizliğinden kaynaklanan yapısal bir dışlanma biçimi” olarak tanımlamaktadır. Türkiye özelinde gelir farklılıkları, yalnızca cihaz sahipliğini değil, internet kalitesi ve bağlantı sürekliliğini de etkilemektedir. Bu sonuçlar, dijital eşitsizliklerin ekonomik kökenli bir yapısal problem olduğunu doğrulamaktadır.

Tablo 5. Dijital Okuryazarlık, Gelir ve Eğitim Düzeyi Arasındaki Sperman Sıra Korelasyon İlişkisi

Değişken	Eğitim Düzeyi	Hane Geliri	Dijital Okuryazarlık Düzeyi
Eğitim Düzeyi	—	0.42**	0.38**
Hane Geliri	(+) Orta	—	0.45**
Dijital Okuryazarlık Düzeyi	(+) Orta	(+) Orta	—

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. $p < 0.01$

Elde edilen sonuçlara göre eğitim düzeyi, gelir ve dijital okuryazarlık arasında pozitif ve anlamlı korelasyonlar gözlenmiştir. Bu durum, bireyin dijital kapasitesinin yalnız teknik becerilere değil, sosyoekonomik ve kültürel sermayeye de dayandığını göstermektedir. Bourdieu'nun (1986: 245-250) sermaye kuramına göre, ekonomik, kültürel ve sosyal sermayeler birbirine dönüşebilir niteliktedir. Ragnedda ve Muschert (2017: 15-21 ve 54-60) ise bu kavramı dijital düzleme taşıyarak “dijital sermaye” kavramını önermektedir. Buna göre, yüksek eğitim ve gelir düzeyine sahip bireylerin dijital kaynaklardan daha fazla fayda elde etmeleri beklenir. Türkiye örneğinde bu korelasyon, dijital sermayenin sosyoekonomik temellerini açıkça göstermektedir.

Bu analizler, Türkiye’de gençlerin dijital erişiminde çok katmanlı bir eşitsizlik yapısı bulunduğunu ortaya koymuştur. Dijital dışlanma, yalnızca teknik donanım eksikliğinden değil; eğitim, gelir, sosyal çevre ve dijital becerilerdeki farklılıklardan da kaynaklanmaktadır. Bulgular, Hargittai’nin (2002: 8-10) tanımladığı “ikinci düzey dijital bölünme” ve Mossberger ve arkadaşlarının (2008: 27) “dijital vatandaşlık” kavramlarıyla tutarlıdır.

Türkiye özelinde dijital eşitsizlik, hem bireysel sermaye farklılıklarının (Bourdieu, 1986: 246) hem de yapısal faktörlerin (Assadi, 2024: 415) ortak ürünüdür. Bu nedenle dijital kapsayıcılığın sağlanması, yalnızca teknik altyapı yatırımlarıyla değil, sosyal politika temelli eşitleyici uygulamalarla mümkün olacaktır.

3.2. Nitel Bulgular

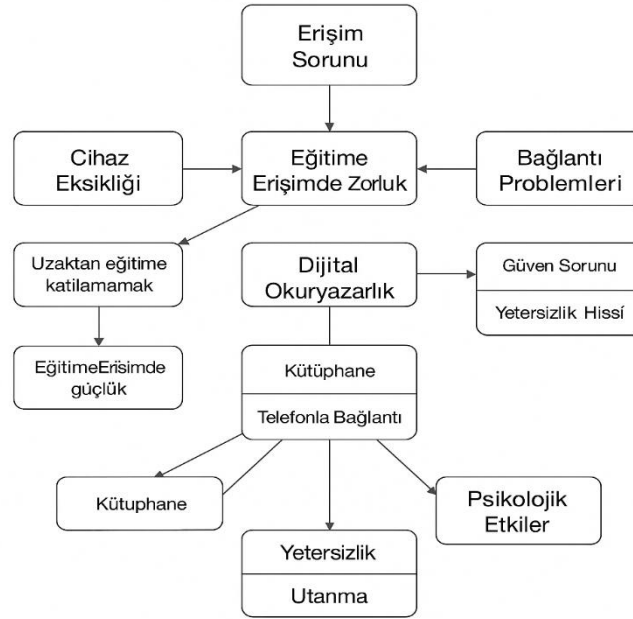
Derinlemesine görüşmelerde, gençlerin dijitalleşmeye ilişkin deneyimleri daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Katılımcıların çoğu, internete erişimin artık temel bir ihtiyaç olduğunu ancak eşit biçimde sunulmadığını ifade etmiştir. Bir katılımcının şu ifadesi dikkat çekicidir:

"Okuldan verilen ödevleri yapmakta zorlanıyorum çünkü evde bilgisayar yok. Telefonla bazı şeyleri yapmak çok zor. Kütüphane ya da internet kafe aramak zorunda kalıyorum."

Görüşmelerde ayrıca, bazı gençlerin dijital platformlara güven duymadığı, kişisel verilerin güvenliği konusunda endişe taşıdığı görülmüştür. Bu durum, dijital okuryazarlık düzeyi ile doğrudan ilişkilidir.

Katılımcılar, dijital devlet hizmetlerine erişimde özellikle e-devlet şifre işlemleri, belge çıktısı alma, başvuru formları doldurma gibi konularda zorlandıklarını belirtmiştir. Bu zorluklar, eğitim düzeyine ve aile desteğine göre değişmektedir. Nicel ve nitel bulgular birlikte değerlendirildiğinde, dijital eşitsizliklerin çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Gençlerin dijital araçlara erişimi, bu araçları etkin kullanımı ve dijital dünyaya katılımı hem ekonomik hem de kültürel faktörlerden etkilenmektedir. Bu sonuçlar, Warschauer’ın (2003: 173-175) dijital içerme modelini ve Van Dijk’in (2005) dijital uçurum teorisini destekler niteliktedir.

Şekil 1. Kavramsal Ağaç Diyagramı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 1’de MAXQDA Analytics Pro analizleri sonucunda öne çıkan kavramlar arasında "internet erişimi", "bilgisayar eksikliği", "okulda destek yetersizliği", "kütüphane imkanları", "telefon üzerinden ders izleme", "yardım ihtiyacı" gibi temalar yoğunluk göstermiştir. Kelime bulutu ve kavramsal ağaç yapısı incelendiğinde, erişim problemlerinin çok boyutlu olduğu; yalnızca teknik donanım değil, aynı zamanda dijital beceri ve kamusal destek eksikliği ile de bağlantılı olduğu görülmektedir.

Şekil 1’de yer alan kavramsal ağaç diyagramı, gençlerin dijitalleşme sürecinde karşılaştıkları sorunların çok boyutlu yapısını göstermektedir. Diyagramda merkezde yer alan “Erişim Sorunu” kavramı, hem teknik (cihaz eksikliği, bağlantı problemleri) hem de sosyal (dijital okuryazarlık, psikolojik etkiler) bileşenlerle çevrilidir. Bu yapı, Van Dijk’in (2005: 24-28) “dijital uçurumun çok düzeyli yapısı”na ilişkin teorisini doğrular niteliktedir.

Erişim sorununun ilk katmanı “Cihaz Eksikliği” ve “Bağlantı Problemleri” dir. Bu iki tema, Warschauer’ın (2003: 173-175) “donanım ve altyapı erişimi” vurgusunu destekler. Katılımcı ifadelerinde sıkça dile getirilen “tek cihazı paylaşma” ve “kırsalda internetin çekmemesi” durumları, Türkiye’de dijital eşitsizliklerin fiziksel düzeyde yoğunlaştığını göstermektedir.

Diyagramın ikinci katmanı, “Eğitime Erişimde Zorluk” başlığı altında toplanmıştır. Cihaz ve bağlantı eksikliği, özellikle uzaktan eğitim döneminde öğrenme fırsatlarını doğrudan sınırlamıştır. Hargittai (2010: 98) bu tür kullanım farklarını “ikinci seviye dijital uçurum” olarak tanımlar; bireylerin teknik erişimleri olsa bile beceri, hız veya kullanım kapasitesindeki farklılıklar eşitsizliği yeniden üretir. Katılımcılar, ödev yapamamak veya çevrim içi dersleri takip edememek gibi somut örneklerle bu durumu dile getirmiştir.

Üçüncü düzeyde, “Dijital Okuryazarlık” alt boyutu yer almaktadır. Bu tema, Mossberger, Tolbert ve McNeal’ın (2008: 25-30) “dijital vatandaşlık” kavramıyla ilişkilidir. Gençlerin önemli bir kısmı, e-devlet, çevrim içi başvuru veya form doldurma süreçlerinde yetersizlik yaşadığını belirtmiştir. Bu durum, dijital haklardan yararlanma kapasitesinin sınırlı olduğunu göstermektedir.

Ağaç diyagramında “Dijital Okuryazarlık” ile bağlantılı alt kavramlardan biri “Güven Sorunu”, diğeri “Yetersizlik Hissi”dir. Bu iki unsur, dijital ortamlarda bireyin öz yeterlik algısını belirlemektedir. Helsper (2012: 409–411), dijital dışlanmanın yalnızca teknik değil, psikolojik bir dışlanma biçimi olduğunu belirtir. Katılımcıların “korku” ve “çekingenlik” ifadeleri, bu tespiti desteklemektedir.

Diyagramın dördüncü düzeyi olan “Alternatif Çözüm Arayışları”, gençlerin dijital yoksunluğu aşmak için geliştirdiği stratejileri göstermektedir. Katılımcıların kütüphane kullanımı, arkadaş desteği veya telefonla bağlanma gibi yöntemleri, Ragnedda ve Muschert’in (2017: 18–21) “dijital sermaye” kavramına karşılık gelmektedir. Ancak bu çözümler genellikle geçici ve sınırlı niteliktedir; dolayısıyla kalıcı sosyal politika müdahaleleri gerekmektedir.

Son olarak, diyagramın alt kısmında yer alan “Psikolojik Etkiler”, dijital dışlanmanın duygusal boyutuna işaret eder. Katılımcı ifadelerinde sıkça geçen “yetersizlik” ve “utanma” duyguları, Van Dijk’in (2005: 110-112) “katılım dışlanması” kavramsallaştırmasıyla uyumludur. Dijital ortamlarda var olamama, gençlerde hem özsaygı kaybına hem de sosyal izolasyona yol açmaktadır.

Genel olarak bu kavramsal yapı, dijital eşitsizliklerin yalnızca ekonomik ve teknik değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve psikolojik yönleri olduğunu ortaya koymaktadır. Warschauer’ın (2003: 210-212) belirttiği gibi, “anamlı erişim” yalnızca internete bağlanabilmek değil; içeriğe erişim, beceri geliştirme ve toplumsal katılımı sağlayacak destek mekanizmalarının varlığıyla mümkündür. Türkiye bağlamında bu çalışma, gençlerin dijitalleşme sürecinde çok boyutlu dışlanma biçimleri yaşadığını ve bu nedenle sosyal politika temelli dijital kapsayıcılık stratejilerinin gerekliliğini göstermektedir.

Kavramsal ağaçta yer alan ana temalar; sırasıyla Erişim Sorunu, Cihaz Eksikliği, Bağlantı Problemleri, Eğitim ve Okul Desteği, Dijital Okuryazarlık, Alternatif Çözüm Arayışları, Devlet Hizmetlerine Erişim ve Psikolojik Etkiler’dir.

3.2.1. Erişim Sorunu

Katılımcıların çoğu için dijital erişim, günlük yaşamın sürdürülebilirliği açısından kritik bir unsur haline gelmiştir. Ancak bu erişim, özellikle kırsal bölgelerde sınırlıdır. Bir katılımcı bu durumu şöyle ifade etmiştir:

“Köydeyiz, internet bazen hiç çekmiyor. Online derslere giremiyorum. Bilgisayarım da yok. Telefon ekranından hiçbir şey anlaşılmıyor.” (Kadın, 19, Lise mezunu, Ardahan)

Van Dijk’e (2005: 21-24) göre dijital uçurum, yalnızca teknolojik donanım farklılıklarını değil, bilişsel ve motivasyonel erişim farklarını da içerir. Katılımcıların internet altyapısına erişememesi hem eğitsel hem de sosyal bütünleşmeyi sınırlamakta, dijital vatandaşlık haklarının kullanımını zayıflatmaktadır (Mossberger et al., 2008: 27-30).

Bu bağlamda erişim sorunu, yalnızca ekonomik değil; aynı zamanda bölgesel kalkınma farkları ve altyapı yatırımlarının yetersizliğiyle bağlantılı bir sosyal politika konusudur (Assadi, 2024: 410-415).

3.2.2. Cihaz Eksikliği

Birçok katılımcı, evlerinde yeterli dijital cihaz bulunmadığını belirtmiştir. Özellikle birden fazla öğrencinin bulunduğu hanelerde bu durum ciddi bir paylaşım sorununa dönüşmektedir:

“Evde iki kardeşiz, bir bilgisayar var. Ders saatimiz çakışınca birimiz mecburen bekliyor, bazen telefonla bağlanıyoruz.” (Erkek, 21, Üniversite öğrencisi, Diyarbakır)

Warschauer (2003: 173-175) dijital içerme modelinde, fiziksel erişimin dijital eşitsizliklerin ilk katmanı olduğunu vurgular. Ancak fiziksel erişimin yalnızca cihaz sahipliğiyle sınırlı olmadığı; cihazın kullanım kalitesi ve paylaşım sıklığı gibi niteliksel unsurların da belirleyici olduğu görülmektedir. Bu çalışmadaki katılımcı ifadeleri, Warschauer'ın (2003: 210-212) “donanım tek başına yeterli değildir” argümanını destekler niteliktedir.

Bu nedenle cihaz eksikliği hem ekonomik yoksunluk hem de hane içi kaynak paylaşımının adaletsizliği biçiminde iki yönlü bir dışlanma yaratmaktadır (Bourdieu, 1986: 245-247).

3.2.3. Bağlantı Problemleri

Katılımcıların büyük bir kısmı, internet bağlantısının kalitesizliği veya veri kotası sınırlamaları nedeniyle dijital ortamlara istikrarlı biçimde erişemediklerini ifade etmiştir:

“İnternet sık sık kopuyor, bazen kota bitiyor. Derse bağlanıyorum ama görüntü donuyor.” (Kadın, 22, Üniversite öğrencisi, Batman)

Bu durum, Van Dijk'in (2005: 52-53) tanımladığı “teknik erişim yetersizliği” kategorisine girmektedir. Dijital bölünmenin bu yönü, telekomünikasyon altyapısı ve ekonomik engeller ile ilişkilidir.

Hargittai (2010: 98-100) benzer biçimde, çevrim içi beceri ve bağlantı hızının bireylerin dijital katılım düzeyini doğrudan belirlediğini vurgulamıştır. Katılımcı ifadeleri, özellikle kırsal bölgelerde altyapı yetersizliğinin eğitime erişimi kısıtladığını ve sosyal dışlanma riskini artırdığını göstermektedir.

3.2.4. Eğitim ve Okul Desteği

Eğitim kurumlarının dijitalleşme sürecinde yeterli destek sağlamaması, gençlerin en sık dile getirdiği sorunlardan biridir.

“Okuldan verilen ödevleri yapmakta zorlanıyorum çünkü evde bilgisayar yok. Telefonla bazı şeyleri yapmak çok zor. Kütüphane ya da internet kafe aramak zorunda kalıyorum.” (Kadın, 18, Lise öğrencisi, Yozgat)

“E-devleti kullanmayı ailem benden bekliyor ama ben bile zorlanıyorum. Hiç öğretilmedi bize, okulda da yoktu böyle bir ders.” (Erkek, 20, Meslek lisesi, Samsun)

Bu ifadeler, dijitalleşme sürecinde eğitim kurumlarının eşitleyici rolünü yeterince yerine getiremediğini göstermektedir. Helsper (2012: 403-406), dijital katılımın eğitim kurumları tarafından desteklenmediği durumlarda yeni bir “kurumsal dışlanma” biçiminin ortaya çıktığını ileri sürmüştür.

Dolayısıyla, eğitim desteğinin yetersizliği, dijital eşitsizliğin kurumsal boyutunu oluşturmaktadır.

3.2.5. Dijital Okuryazarlık

Birçok katılımcı, dijital araçlara erişimi olmasına rağmen, bu araçları etkin biçimde kullanamadığını ifade etmiştir:

“Bilgisayarım var ama program yükleyemiyorum. Bazı formları dolduramıyorum, hep başkasından yardım istiyorum.” (Kadın, 23, Üniversite öğrencisi, İzmir)

Hargittai (2010: 97-102), “ikinci seviye dijital uçurumun” teknik erişimden ziyade beceri düzeyindeki farklılıklarla ortaya çıktığını belirtir. Bu bulgu, gençlerin yalnızca fiziksel erişim değil, bilişsel erişim alanında da eşitsizlik yaşadıklarını göstermektedir.

Mossberger et al. (2008: s. 2), dijital vatandaşlığı, “hak ve sorumlulukların dijital ortamlarda kullanımı” olarak tanımlamaktadır. Türkiye’de dijital okuryazarlığın yetersizliği, bu hakların fiilen kullanılmasını engellemekte, dolayısıyla dijital vatandaşlık sürecini zayıflatmaktadır.

3.2.6. Alternatif Çözüm Arayışları

Katılımcılar, erişim eksikliğini aşmak için kütüphane, arkadaş desteği veya telefon üzerinden bağlantı gibi alternatif yollar geliştirdiklerini belirtmiştir:

“Belediye kütüphanesi var ama sınırlı sayıda bilgisayar var. Erken gitmezsem sıra gelmiyor. Bir dönem ödevimi kâğıt kalemle yazmak zorunda kaldım.”
(Kadın, 23, Üniversite öğrencisi, Konya)

“Komşunun Wi-Fi’sine bağlanıyoruz bazen. Kota yetmeyince dersleri izleyemiyorum.” (Erkek, 18, Lise öğrencisi, Muş)

Bu tür stratejiler, gençlerin sosyal sermayelerini kullanarak dijital dışlanmayı hafifletmeye çalıştıklarını göstermektedir. Ragnedda ve Muschert (2017: s. 15–21) “dijital sermaye” kavramını, bireylerin sosyal ilişkiler ve dayanışma ağları aracılığıyla dijital fırsatlara erişimini kolaylaştıran bir kaynak olarak tanımlar. Ancak bu stratejiler çoğu zaman geçici ve yetersiz kalmaktadır.

3.2.7. Devlet Hizmetlerine Erişim

Görüşmelere katılan gençlerin büyük bölümü, e-devlet, burs başvuruları, üniversite tercih sistemleri gibi dijital kamu hizmetlerine erişimde zorlandıklarını belirtmiştir:

“E-devlet’ten belge indirmem gerekiyor ama nasıl yapıldığını bilmiyorum. Şifre alırken bile PTT’ye gidip beklemek gerekiyor.” (Kadın, 20, Ön lisans, Sivas)

Bu durum, dijital vatandaşlık haklarının eşit kullanılamadığını göstermektedir (Mossberger et al., 2008: s. 25 – 30). Ayrıca Van Dijk (2005: s. 55), dijital katılımın yalnız bireysel becerilere değil, devletin dijital erişimi kolaylaştırma kapasitesine de bağlı olduğunu vurgulamıştır. Türkiye’de gençlerin kamu hizmetlerinden dışlanması, dijitalleşmenin yeni bir sosyal eşitsizlik eksenine haline geldiğini göstermektedir.

3.2.8. Psikolojik Etkiler

Katılımcıların bir kısmı, dijital dünyaya tam olarak katılamamanın yetersizlik hissi, utanma ve sosyal izolasyon yarattığını belirtmiştir:

“Arkadaşlarım internetten iş buluyor ya da ders notlarını paylaşıyor. Ben yetişemiyorum. Kendimi geride kalmış gibi hissediyorum.” (Kadın, 22, Üniversite öğrencisi, Burdur)

Bu ifade, dijital dışlanmanın psikososyal etkilerini açıkça göstermektedir. Helsper (2012: 409-411) dijital dışlanmanın yalnızca teknik bir eksiklik değil, aynı zamanda özsaygı kaybı ve toplumsal yalnızlık yaratan bir süreç olduğunu belirtmiştir.

Van Dijk’in (2005: 110-112) modelinde, dijital dışlanmanın “nihai sonucu” olarak tanımlanan katılım dışlanması, bireyin toplumsal bütünleşmeden uzaklaşmasına yol açar. Bu bulgu, çalışmadaki gençlerin dijital dünyaya tam katılamadıkları durumlarda toplumsal kimliklerinde zedelenme hissettiklerini göstermektedir.

Nitel bulgular, dijital eşitsizliğin Türkiye’de çok katmanlı bir sosyal dışlanma biçimi olarak işlediğini ortaya koymaktadır. Gençlerin deneyimleri, Warschauer’ın (2003: 210-212) “anamlı erişim” kavramını doğrular biçimdedir

Şekil 2. Nitel Analiz Kelime Bulutu

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 2’de MAXQDA Analytics Pro ile oluşturulan kelime bulutu görseline göre, gençlerin dijitalleşme konusundaki deneyimlerine ve erişim eşitsizliklerine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Kelime bulutunda en çok öne çıkan ifadeler şunlardır: "erişim", "internet", "bilgisayar", "telefon", "okul", "zorluk", "bağlantı", "yardım", "kütüphane", "imkân" dır. Bu kelimeler, gençlerin dijitalleşme deneyiminde temel problemleri doğrudan yansıtmaktadır.

Özellikle:

- "Erişim", "internet" ve "bağlantı" terimleri, dijitalleşmenin en temel altyapı sorununun hâlâ çözülmediğini göstermektedir. Bu ifadelerin çok sık geçmesi, gençlerin hâlâ internetin temel bir hizmet olarak sunulmadığı koşullarda yaşadığını ima eder.
- "Bilgisayar" ve "telefon" sözcükleri, teknolojik cihazlara erişimdeki dengesizliği ortaya koymaktadır. Gençlerin birçoğu sadece telefon üzerinden internete bağlandığını belirtmiş, bu durum eğitim ve kamusal hizmetlere erişimi zorlaştırmıştır.
- "Okul" ve "ödev" gibi kelimeler, dijital eşitsizliğin özellikle eğitim alanında gençler için önemli bir engel oluşturduğunu vurgulamaktadır.
- "Kütüphane" ve "yardım" kelimeleri ise gençlerin alternatif çözümler üretmeye çalıştığını, ancak bu çabaların çoğunlukla yetersiz olduğunu ortaya koyar.

Bu bulgu, Hargittai (2010)’nin dijital yeterliliklerin bireyler arasında eşit dağılmadığına yönelik vurgusuyla örtüşmektedir. Ayrıca, Van Dijk’in (2005: 110-112) “ikinci seviye dijital uçurum” kavramsallaştırması, bu tür kullanım farklılıklarının toplumsal dışlanmaya neden olabileceğini belirtmiştir.

Bu kavramlar arasında aşağıdaki gibi ilişkiler kurulmuştur:

1. “Erişim Sorunu” ↔ “Cihaz Eksikliği” + “Bağlantı Problemleri”

Katılımcılar “dijital erişim” eksikliğini hem donanımsal yetersizlik (bilgisayar, tablet, telefon vb.) hem de bağlantı altyapısı eksikliği (düşük hız, kota sınırlamaları) ile açıklamaktadır. Bu iki unsur “erişim sorunu” başlığı altında birleşmekte ve dijital katılımın önündeki en temel engeli oluşturmaktadır.

2. “Erişim Sorunu” → “Eğitime Erişimde Zorluk”

Cihaz ve bağlantı sorunları, doğrudan uzaktan eğitime katılımı ve ödev yapma imkânlarını kısıtlamaktadır. Gençler, özellikle lise ve üniversite düzeyindeki öğrenciler, bu engeller nedeniyle dersleri takip etmekte zorlandıklarını dile getirmiştir.

3. “Erişim Sorunu” → “Devlet Hizmetlerine Ulaşamama”

E-devlet uygulamaları, burs başvuruları, üniversite tercih sistemleri gibi platformlara ulaşımın sınırlı olması, gençleri hem sosyal destekten hem de haklarından mahrum bırakmaktadır. Bu bağlantı, dijitalleşmenin kamu hizmetlerine erişimde yeni bir eşitsizlik katmanı oluşturduğunu gösterir.

4. “Dijital Okuryazarlık” ↔ “Güven Sorunu” + “Yetersizlik Hissi”

Birçok genç, dijital araçlara erişse dahi bu araçları nasıl kullanacağını bilmediğini, verilerinin güvende olup olmadığını anlayamadığını belirtmiştir. Bu durum, bireysel dijital becerilerin geliştirilmesinin eşitsizliğe karşı mücadelede en az altyapı kadar önemli olduğunu gösterir.

5. “Alternatif Çözüm Arayışları” → “Kütüphane”, “Telefonla Bağlantı”, “Arkadaş Desteği”

Gençlerin erişim sorunlarını aşmak için geliştirdikleri stratejiler (örneğin, kütüphaneye gitmek, arkadaşından cihaz istemek) sistem dışı çözümlerdir ve çoğu zaman yetersiz kalmaktadır. Bu çözümler aynı zamanda dijital dışlanmanın sosyal dayanışma ile aşmaya çalışıldığını, ancak kalıcı çözüm üretmediğini gösterir.

6. “Psikolojik Etkiler” → “Yalnızlık”, “Yetersizlik”, “Utanma”

Katılımcıların bazıları, çevrim içi dünyada yer alamamanın sosyal ilişkilerden dışlanmalarına neden olduğunu belirtmişlerdir. Bu da dijital bölünmenin sadece teknik bir sorun değil, aynı zamanda psikososyal bir travma kaynağı olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu ilişki şeması, dijitalleşmenin gençler üzerinde çok katmanlı bir etkisi olduğunu ve bu etkilerin birbirini besleyen, çoğaltan bir yapı oluşturduğunu göstermektedir. Özellikle sosyoekonomik koşullarla bağlantılı olan dijital eşitsizlik, eğitimde geri kalma, kamu hizmetlerinden dışlanma ve psikolojik olarak yalnızlaşma gibi sonuçlar doğurmakta, gençlerin toplumsal katılımını sınırlandırmaktadır.

Warschauer’ın (2003: 210-212) belirttiği gibi, dijital teknolojilerin yalnızca fiziksel erişimi değil, anlamlı ve üretken kullanım biçimleri de sosyal kapsayıcılık açısından kritik önemdedir. Bu kapsamda, kamu politikalarının yalnızca altyapı değil, aynı zamanda beceri geliştirme ve sosyal destek ekseninde de şekillendirilmesi gereklidir. Warschauer, dijital içerme için sadece teknik donanım değildir. Bu çalışma bulguları, gençlerin teknik sorunları aşmak için sosyal dayanışma ve kamu kaynaklarına erişim gibi alanlarda zorlandığını gösteriyor. Bu da Warschauer’ın modelinin önemini desteklemektedir.

4. Türkiye bağlamında “Dijitalleşme ve Gençlik: Erişim Eşitsizliği ve Sosyal Politika Yaklaşımları” kamu sektörü / özel sektör / sivil toplum ekseninde yapılan akademik çalışmalar

Bu bölümde ülkemizde yapılan akademik çalışmaların temel olarak dört alt grup altında özetlemesi yapılmıştır.

4.1. Kamu Sektörü / Yerel yönetimler (e-katılım, eğitim politikaları, bölgesel dijital bölünme)

Karabulut, N. (2025) doktora tez çalışması Ankara özelinde yürütülen ampirik çalışmadır. e-katılım düzeyi ile dijital dışlanma (erişim, beceri, kullanım) arasındaki ilişkiyi karma yöntemle incelemiştir. Belediyecilikte gençlerin çevrimiçi katılım kanalları ve erişim engelleri analiz edilerek yerel sosyal politika çıkarımları sunmaktadır.

Ökten, M. S. (2024) çalışmasında eğitim bağlamında dijital dönüşümün fırsat eşitsizliğini nasıl dönüştürdüğünü gözden geçirmektedir. COVID-19 sonrası eğitim politikaları ve gençlerin erişim sorunlarına dikkat çekilmektedir. Çalışmada yazar eğitim politikalarında cihaz/bağlantı desteği sağlanması ve bölgesel beceri eğitimleri açılmasını tavsiye etmektedir.

Dağlı, İ. (2022) Türkiye’de bölgesel dijital bölünmeyi ampirik olarak ölçen çalışmasında altyapı ve erişim farklılıklarının gençlerin eğitim ve istihdam şanslarına etkisini bölgesel düzeyde ortaya koymaktadır.

4.2. Özel Sektör (istihdam, dijital beceriler, genç işsizlik)

Öztornacı, E. (2024) çalışması genç işsizliği ile dijitalleşme arasındaki ilişkiyi ekonomik-sosyal açıdan inceleyen ampirik çalışmadır. Çalışmada dijital beceri sahibi gençlerin istihdam şansı artarken, düşük gelirli gruplarda dijital erişim sorunları işgücü piyasasındaki kırılganlığı derinleştiği bulgusu vardır. Yazar, özel sektör-kamu ortaklığıyla dijital beceri programları ve kapsayıcı işe alım uygulamaları gerekli olduğunu söylemektedir.

UNDP raporları (2023) özel sektörün mesleki eğitim programları, kamu-özel iş birlikleri ve gençlere yönelik dijital beceri yol haritaları sunan; yerel yönetimlerle iş birliklerinin istihdamı iyileştirdiğine dair vaka örnekleri içeren örnekler vermektedir.

4.3. Sivil Toplum Kuruluşları (STK) (dijital kapasite, gönüllülük, genç katılımı)

Kurtuluş, Ö (2023) tarafından sivil toplum geliştirme merkezi adına hazırlanan *Yapay Zekâ ve Sivil Toplum: İyi Amaçlar için Yapay Zekâ* (STGM kılavuzu) çerçevesinde sivil toplum kuruluşlarının (STK) dijital dönüşümü, gençlerle dijital gönüllülük ve yapay zekâ kullanımı konularında rehberlik sağladığını ve STK’ların dijital kapasite geliştirme ihtiyaçlarını vurgulamıştır.

4.4. Akademik Odaklı Gençlik ve Dijital Eşitsizlik Çalışmaları (üniversite öğrencileri, medyanın gençlik söylemleri)

Özel, E. K., Yalçın, M., ve Deniz Ş. (2025) çalışmalarında birinci (erişim), ikinci (kullanım / beceri) ve üçüncü (kazanım / fayda) derece dijital eşitsizlik çerçevesiyle üniversite gençlerini incelenmiştir. Çalışmalarında özellikle “üçüncü derece” teknolojinin somut faydalarına (eğitim, sosyal sermaye, istihdam) erişim alanında önemli farklılıklar rapor edilmiştir. Çalışmada yazar(lar) sadece bağlantı sağlamanın yetmediğini; gençlere yönelik beceri ve fırsat yaratma programları şart olduğunu savunmaktadırlar.

Demir, G. (2025) gençlik ve medya söylemlerini eleştirel bakışla analiz eden çalışmadır. Çalışmada medyaya erişim ve kullanım kalıplarının gençlerin kimlik, katılım ve sosyal politikalara ilişkin beklentilerini nasıl şekillendirdiğini tartışılmıştır.

Tartışma

Bu çalışma, Türkiye'deki gençlerin dijitalleşme sürecinde karşılaştıkları erişim eşitsizliklerini ortaya koymak ve bu eşitsizliklerin sosyal politikalar bağlamında nasıl ele alınması gerektiğini tartışmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Hem nicel hem de nitel bulgular, dijital erişimdeki temel engellerin yalnızca teknik donanım eksikliğinden ibaret olmadığını, aynı zamanda sosyoekonomik konum, bölgesel gelişmişlik farkları, dijital okuryazarlık düzeyi ve kamusal destek mekanizmalarındaki yetersizliklerle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Bulgular, dijital bölünmenin çok katmanlı bir yapı olduğunu ve bireylerin toplumsal katılım düzeyleriyle doğrudan bağlantılı bulunduğunu ortaya koymuştur (Van Dijk, 2005: 21-28).

Araştırma kapsamında yapılan çevrim içi anket sonuçları, özellikle düşük gelir grubundaki ailelerden gelen gençlerin evlerinde yeterli sayıda cihaz ve kaliteli internet bağlantısına sahip olmadıklarını ortaya koymuştur. Katılımcıların yüzde 46’sı internet erişiminde sık sık kesintiler yaşadığını, yüzde 38’i ise kişisel bilgisayara sahip olmadığını belirtmiştir. Ayrıca, okuldan

gelen dijital desteklerin yetersizliği ve uzaktan eğitim süreçlerinin bireysel çabayla yürütülmeye çalışılması, eşitsizliği derinleştirmiştir. Bu bulgu, Van Dijk'in (2005: 24-26) dijital bölünme modelinde tanımladığı "birinci düzey dijital uçurum" ile doğrudan ilişkilidir. Van Dijk, dijital uçurumun yalnızca internet bağlantısına sahip olup olmama değil, bağlantının kalitesi, sürekliliği ve cihaz yeterliliği gibi altyapısal değişkenlerle belirlendiğini belirtir. Benzer biçimde, Warschauer (2003: 173-175) dijital içerme modelinde, fiziksel erişim eksikliğinin eğitim, iş ve kamusal yaşama katılım üzerinde zincirleme etkiler yarattığını vurgulamıştır. Dolayısıyla, bu çalışmanın bulguları, dijital erişimin yalnızca bir teknoloji meselesi değil, aynı zamanda bir sosyal adalet ve fırsat eşitliği sorunu olduğunu göstermektedir.

Nitel bulgular, bu eşitsizliklerin yalnızca ekonomik değil, duygusal ve psikolojik yansımaları olduğunu da ortaya koymuştur. Katılımcı ifadeleri, dijital dışlanmanın bireylerde yetersizlik hissi, sosyal yalnızlık ve özgüven kaybına yol açtığını göstermektedir. Bu durum, Helsper'in (2012: 409-411) "sosyal ve dijital dışlanma arasındaki karşılıklı etkileşim modeli" ile tutarlıdır. Gençlerin teknolojik yoksunluğu, aynı zamanda sosyal aidiyetin zedelenmesine ve toplumla bütünleşme kapasitesinin zayıflamasına neden olmaktadır.

Bu bağlamda, çalışmanın sonuçları Van Dijk (2005: 52-55) ve Hargittai (2002: 1-3 ve 8-10) tarafından ileri sürülen ikinci seviye dijital uçurum kavramını da doğrulamaktadır. Dijital teknolojilere erişimi olan bireyler dahi, yeterli beceriye, rehberliğe veya motivasyona sahip olmadıklarında bu araçları anlamlı biçimde kullanamamaktadır. Bu durum, araştırmada elde edilen düşük dijital okuryazarlık oranlarıyla da örtüşmektedir. DiMaggio ve Hargittai (2001: s. 7-9), dijital eşitsizliğin yalnızca cihaz ve bağlantı düzeyinde değil, bilgi işleme, üretim ve katılım yeteneklerinde de belirginleştiğini savunur; dolayısıyla erişim, beceri ve fayda üretim kapasitesi arasındaki farklar sosyal eşitsizliklerin dijital alanda yeniden üretimine yol açar.

Ayrıca, Castells'in (2010: 27-31) "ağ toplumu" teorisi bağlamında, bu çalışmadaki bulgular dijital ağlardan dışlanmanın ekonomik ve kültürel dışlanmayı da beraberinde getirdiğini göstermektedir. Castells'e göre ağlara erişemeyen bireyler, "bilgi ekonomisinin periferisinde" konumlanarak üretim ve katılım ağlarından koparılır. Bu açıdan, Türkiye'deki gençlerin dijital dışlanmışlık deneyimleri, bilgiye, eğitime ve kamu hizmetlerine erişim yoksunluğuyla birleşerek yeni bir dijital yoksulluk biçimi oluşturmuştur (Assadi, 2024: 410-415).

Son olarak, Norris (2001: 4-6) tarafından tanımlanan "sosyal" ve "demokratik dijital bölünme" ayrımı, Türkiye'deki gençlerin yaşadığı durumu açıklamak için oldukça işlevseldir. Gençlerin dijital kaynaklara erişim eksikliği yalnızca eğitim performansını düşürmekle kalmamakta, aynı zamanda demokratik katılımı ve vatandaşlık bilincini de sınırlamaktadır. Bu, Mossberger, Tolbert ve McNeal'ın (2008: 25-30) dijital vatandaşlık kuramında vurgulanan, bireyin dijital ortamlarda hak ve sorumluluklarını kullanabilme kapasitesinin toplumsal katılım için belirleyici olduğu tezini desteklemektedir.

Sonuç

Genel olarak değerlendirildiğinde, bu araştırma dijitalleşmenin gençler açısından önemli fırsatlar sunmasına karşın, bu fırsatlara erişimin sosyal adaletsizliklerle gölgelendiğini göstermektedir. Dijitalleşme, teknolojik olduğu kadar toplumsal bir dönüşümdür; dolayısıyla dijital eşitsizliklerin giderilmesi yalnızca altyapı yatırımlarıyla değil, sosyal politika araçlarıyla da mümkündür. Bulgular, dijital erişimdeki eşitsizliklerin eğitimde geri kalma, kamu hizmetlerinden dışlanma ve psikolojik yalnızlaşma gibi çok boyutlu sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda, OECD (2021: 14-16) ve Birleşmiş Milletler (UN, 2021: 22-24) raporlarında da vurgulandığı üzere, dijital kapsayıcılık politikalarının üç temel bileşeni bulunmaktadır: (1) altyapı yatırımları ve ücretsiz erişim olanakları, (2) dijital beceri eğitimleri ve rehberlik desteği, (3) yerel düzeyde dijital destek merkezlerinin kurulması. Türkiye bağlamında bu politikaların

özellikle dezavantajlı bölgelerdeki gençlere odaklanması hem bireysel fırsat eşitliğini hem de toplumsal bütünleşmeyi güçlendirecektir.

Sonuç olarak, dijitalleşme yalnızca ekonomik büyümenin değil, toplumsal refahın da temel unsuru haline gelmiştir. Bu nedenle, dijital dışlanma riskinin azaltılması; eğitim, istihdam ve demokratik katılım süreçlerinde kapsayıcı dijital vatandaşlık ilkesinin benimsenmesiyle mümkündür. Sosyal politika yapıcılarının, dijitalleşmenin hızına ayak uydururken sosyal adalet ilkesini merkezde tutması, geleceğin dijital toplumunun eşitlikçi temeller üzerinde inşa edilmesini sağlayacaktır.

Öneriler

Bu çalışmanın bulguları, dijitalleşme sürecinde gençlerin karşılaştığı eşitsizliklerin yalnızca teknik altyapı yetersizliğinden değil, aynı zamanda eğitim, gelir, bölgesel kalkınma ve kamu desteği eksikliklerinden kaynaklandığını göstermektedir. Türkiye’de dijital kapsayıcılığın sağlanabilmesi için sosyal politika araçlarının altyapı, beceri, fırsat ve katılım eksenlerinde yeniden yapılandırılması gereklidir. Aşağıda sunulan öneriler, çalışmanın bulgularına dayalı olarak geliştirilmiştir.

Türkiye’de dijital erişim eşitsizlikleri özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde belirgin biçimde sürmektedir. Bu nedenle Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) ve Türk Telekom gibi kamu-özel ortaklıkları, düşük gelirli haneler için “Evrensel Hizmet Fonu” kapsamında sübvansiyonlu geniş bant projeleri geliştirmelidir.

BTK’nın 2023 Stratejik Planı’nda yer alan “her haneye 100 Mbps internet” hedefi, Mossberger, Tolbert ve McNeal’ın (2008: 25-30) dijital vatandaşlık anlayışı çerçevesinde “kamusal eşitlik” ilkesinin hayata geçirilmesiyle desteklenmelidir. Benzer biçimde Van Dijk (2005: 21-28) dijital erişimin yalnızca bağlantı değil, süreklilik ve kalite boyutlarını da içerdiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle kırsal bölgelerde fiber altyapı yatırımlarının önceliklendirilmesi, eşit erişim için ön koşuldur.

Bu çerçevede BTK, İl Özel İdareleri ve Kalkınma Ajansları ile birlikte “Kırsal Dijital Erişim Programı (KDEP)” vb. bir program başlatılmalıdır. Bu program kapsamında köylerde ücretsiz Wi-Fi noktaları kurulmalıdır. Tarım ve Orman Bakanlığı, kırsal gençleri hedefleyen dijital tarım merkezleri aracılığıyla hem bağlantı hem de beceri desteği sağlamalıdır.

Dijital beceri eksikliği, Türkiye’de gençlerin dijital vatandaşlık haklarını tam olarak kullanmalarının önündeki en büyük engellerden biridir. Bu kapsamda Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), Gençlik ve Spor Bakanlığı ve Yerel Yönetimler (özellikle Büyükşehir Belediyeleri) iş birliğiyle gençlere yönelik “Dijital Okuryazarlık Atölyeleri” düzenlenmelidir.

Bu eğitimlerde yalnızca teknik beceriler (dosya paylaşımı, çevrim içi güvenlik vb.) değil; eleştirel medya okuryazarlığı, siber etik, dijital güvenlik ve veri mahremiyeti konuları da yer almalıdır. Warschauer (2003: 210-212), anlamlı dijital katılımın yalnızca erişimle değil, bireylerin dijital becerilerini üretken biçimde kullanabilme yetisiyle sağlanabileceğini belirtmektedir. Ayrıca Helsper (2012: 409-411), sosyal dışlanma ile dijital dışlanma arasındaki bağlantının beceri eksikliğinden kaynaklandığını vurgular.

Bu çerçevede MEB bünyesindeki Halk Eğitim Merkezlerinde “Dijital Fırsat Eşitliği Kursları” başlatabilir. Bu programlara katılım e-devlet üzerinden ücretsiz olarak yapılabilir. Belediyelerin Gençlik Merkezleri, “Dijital Güvenli Alanlar” projesi kapsamında ücretsiz teknik destek ve bilinçlendirme seminerleri düzenlemelidir.

Gelir düzeyi düşük hanelerdeki gençlerin dijital araçlara erişimi sınırlıdır. Bu bağlamda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığıyla “Dijital Erişim Desteği” programı başlatılabilir. Bu program, sosyal yardımlardan yararlanan gençlere tablet, dizüstü bilgisayar veya modem desteği sunmalıdır. Ragnedda (2018: 22-25),

dijital sermayeyi sosyal sermayenin bir uzantısı olarak değerlendirir; bireylerin bilgi teknolojilerine sahip olmasının, sosyal bütünleşme ve istihdam fırsatlarını artırdığını belirtir.

Bu çerçevede SYDV'ler aracılığıyla "Genç Dijital Erişim Kartı" uygulaması başlatılabilir. Bu kart, belirli mobil operatörlerle iş birliği içinde ücretsiz veri paketi ve eğitim platformu erişimi sağlar. Özel sektörün (örneğin; Turkcell, Vodafone, Türk Telekom) Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) projeleri, "Gençlik için Bağlantı" gibi hedef odaklı sosyal sorumluluk kampanyalarına dönüştürülebilir.

Gençlerin sosyal politikalara aktif katılımı, dijital demokrasinin sürdürülebilirliği açısından kritik önemdedir. Selwyn (2004: 349–351), dijital katılımın yalnızca erişim değil, bireylerin politik süreçlerde aktif rol almasını sağlayan bir "dijital yurttaşlık pratiği" olduğunu vurgular. Bu çerçevede, Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Ofisi tarafından yönetilen e-Devlet platformuna "Gençlik Katılım Modülü" eklenerek gençlerin kamu politikalarına dair görüşlerini iletebileceği çevrim içi forumlar oluşturulabilir. Ayrıca belediyeler, "Dijital Gençlik Meclisleri" aracılığıyla yerel düzeyde gençlerin karar alma süreçlerine katılımını artırabilir.

Bu çerçevede TÜBİTAK ve Dijital Dönüşüm Ofisi iş birliğiyle "Dijital Katılım Hackathonları" düzenlenerek gençlerin kamu hizmeti tasarımlarına katkı sunması teşvik edilebilir. Yükseköğretim kurumlarında "Dijital Vatandaşlık ve Etik" dersi zorunlu hâle getirilmelidir (Mossberger et al., 2008: 25-30).

Dijital eşitsizliklerin etkili biçimde yönetilmesi için bölgesel ve demografik düzeyde veri üretimi kritik önemdedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), BTK ve Kalkınma Ajansları iş birliğiyle "Türkiye Dijital Kapsayıcılık Haritası" hazırlanmalıdır. Bu harita, illere göre internet erişimi, cihaz sahipliği, dijital beceri düzeyi ve kamu hizmeti kullanım oranlarını gösterecek şekilde dinamik olarak güncellenmelidir. OECD (2021: 14–16), dijital politika tasarımlarının veri temelli karar alma süreçlerine dayanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu çerçevede TÜİK'in "Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması" yıllık raporlarına "Dijital Fırsat Endeksi (DFE)" göstergesi eklenmelidir. Üniversiteler ve yerel yönetimler, dijital kapsayıcılık politikalarının etkisini ölçmek için periyodik değerlendirme raporları yayınlamalıdır.

Son olarak, dijital eşitsizlikle mücadele yalnızca teknik değil, hak temelli bir sosyal politika sorunu olarak ele alınmalıdır. Warschauer (2003: 210-212)'in belirttiği gibi, dijital kapsayıcılık; altyapı, beceri, toplumsal destek ve içerik üretim boyutlarını bir araya getiren bütüncül bir süreçtir. Türkiye'de dijital politika yapımında Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, MEB, BTK, TÜBİTAK ve Yerel Yönetimler arasında "Dijital Sosyal Uyum Konseyi" kurulması önerilmektedir. Bu konsey, gençlerin dijital fırsatlara erişimini düzenli biçimde izlemeli ve yeni politikalar geliştirilebilir.

Hakem Değerlendirmesi: İki bağımsız hakem tarafından değerlendirilmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Mali Destek: Yazarlar bu çalışma için mali destek almamıştır.

Peer Review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declared no conflict of interest.

Grant Support: The authors did not received financial support for this study.

Kaynakça

- Assadi, D. (2024). Digital inequality and regional disparities in access to ICT infrastructure in emerging economies. *Information Development*, 40(3), 410–415.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. G. Richardson (Ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241 - 258). Greenwood.

- Bryman, A. (2016). *Social Research Methods* (5th ed.). Oxford University Press.
- Buğra A. ve Keyder Ç., (2006). *Sosyal Politika Yazıları*, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, İletişim Yayınları 1130, Araştırma-İnceleme Dizisi 193.
- Castells, M. (2010). *The Rise of the Network Society* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.
- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and Conducting Mixed Methods Research* (3rd ed.). Sage Publications.
- Coleman, J. S. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94 (Supplement), 95 - 120. <https://doi.org/10.1086/228943>
- Council of Europe. (2019). *Digital citizenship education handbook: Being online. Well-being online. Rights online*. Council of Europe Publishing. <https://rm.coe.int/16809382f9>
- Dağlı, İ. (2022). Türkiye'de Bölgesel Düzeyde Dijital Bölünme: EDAS ve MAIRCA Yöntemleri ile Ampirik Bir Çalışma. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi (KMUSEKAD)*. 24 (42): 359 - 386.
- Demir, G. (2025). Ekranın Ötesindeki Gençlik: Dijital Medya ve Gençlik Söylemlerine Eleştirel Bir Yaklaşım. *Journal of Communication Science Researches*, 5 (3), 253- 266.
- DiMaggio, P., & Hargittai, E. (2001). *From the 'Digital Divide' to 'Digital Inequality': Studying Internet Use as Penetration Increases*. Princeton University Center for Arts and Cultural Policy Studies.
- Hargittai, E. (2002). Second-level Digital Divide: Differences in People's Online Skills. *First Monday*, 7(4). <https://doi.org/10.5210/fm.v7i4.942>
- Helsper, E. J. (2012). A Corresponding Fields Model for the Links between Social and Digital Exclusion. *Communication Theory*, 22(4), 403–426.
- Ivankova, N. V., Creswell, J. W., & Stick, S. L. (2006). Using Mixed-methods Sequential Explanatory Design: from Theory to Practice. *Field Methods*, 18(1), 3 - 20. <https://doi.org/10.1177/1525822X05282260>
- Karabulut, N. (2025). *Examining The Relationship Between Digital Exclusion and E-Participation at Municipal Level (Ankara Case)*, The Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University, May, 2025, Ankara. <https://open.metu.edu.tr/bitstream/handle/11511/114567/10569445.pdf>
- Kayış, H. H. (2021). Dijital Eşitsizlikleri Yakından İncelemek: Dijital Uçurum Buzdağının Görünen Yüzü müdür? *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Hakemli E-Dergisi*, (15), 109 - 124.
- Kurtuluş, Ö., (2023). *Yapay Zekâ ve Sivil Toplum: İyi Amaçlar için Yapay Zekâ* (STGM kılavuzu). <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2023-08/yapay-zeka-ve-sivil-toplum.pdf>
- Livingstone, S., & Helsper, E. J. (2007). Gradations in Digital Inclusion: Children, Young People and the Digital Divide. *New Media & Society*, 9(4), 671-696.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook* (2nd ed.). Sage Publications.
- Mossberger, K., Tolbert, C. J., & McNeal, R. S. (2008). *Digital Citizenship: The Internet, Society, and Participation*. MIT Press., ISBN electronic: 9780262280280
- Nerse, S., (2020). Dijital Eğitimde Eşitsizlikler Kırsal-Kentsel Ayrımlar ve Sosyoekonomik Farklılaşmalar. *The Journal of Humanity and Society*, 10(4), 413 – 444.
- Norris, P. (2001). *Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty, and the Internet Worldwide*. Cambridge University Press.
- OECD. (2021). *Bridging Digital Divide in G20 Countries*. Paris: OECD Publishing.
- Ökten, M. S. (2024). Türkiye’de Dijital Dönüşümün Eğitimdeki Fırsat Eşit(siz)liği Üzerindeki Etkileri. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 5/3 (December 2024), 531 - 556.

- Özel, E. K., Yalçın, M., ve Deniz Ş. (2025). Dijital Yerlilerin Üçüncü Derece Dijital Eşitsizlik Deneyimi İzmir'deki Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Yeni Medya Dergisi*, Sayı 18, 398 – 414. <https://doi.org/10.55609/yenimedya.1643514>.
- Öztornacı, E. (2024). Genç İşsizliği ve Dijitalleşme İlişkisi. *İzmir İktisat Dergisi*. 39(1), 256 - 274.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods* (3rd ed.). Sage Publications.
- Ragnedda, M. (2018). Conceptualizing Digital Capital. *Telecommunications Policy*, 42(9), 732 - 739. <https://doi.org/10.1016/j.telpol.2017.07.009>
- Ragnedda, M., & Muschert, G.W. (Eds.). (2017). *Theorizing Digital Divides* (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315455334>
- Selwyn, N. (2004). Reconsidering Political and Popular Understandings of the Digital Divide. *New Media & Society*, 6(3), 341 - 362. <https://doi.org/10.1177/1461444804042519>
- Silver, H. (1994). Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms. *International Labour Review*, 133(5 - 6), 531 - 578.
- TÜİK. (2023). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu.
- UN (2021). *Sustainable Development Goals Report*. New York: United Nations Development Programme, United Nations Publications.
- UNDP. (2020). *Youth Solutions Report*. New York: United Nations Development Programme.
- UNDP Türkiye. (2023). *Türkiye'nin gençleri yarının meslekleri için dijital becerilerle donatılıyor* (basın duyurusu/rapor). UNDP Türkiye, [<https://www.undp.org/tr/turkiye/pre-ss-releases/turkiyenin-gencleri-yarinin-meslekleri-icin-dijital-becerilerle-donatiliyor>]
- UNESCO. (2020). *Education in a Post-COVID World: Nine Ideas for Public Action*. Paris: UNESCO.
- Van Dijk, J. (2005). *The Deepening Divide: Inequality in the Information Society*. Sage Publications.
- Warschauer, M. (2003). *Technology and Social Inclusion: Rethinking the Digital Divide*. MIT Press.